

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 332.122 (1-77).003.12

JEL R 20

МЕТОДИКА ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Алієва А.Ю., аспірант,

*Миколаївський національний аграрний
університет*

Постановка проблеми. Нині проблема визначення єдиної методики оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій, які є найважливішою соціально-економічною та екологічною підсистемою суспільства, де зосереджені людські, природні і виробничі ресурси та галузі, є досить складною. Незважаючи на те, що підходи як теоретичного, так і методичного характеру до оцінки комплексного розвитку сільських територій досліджують як вітчизняні, так і зарубіжні фахівці, завдання оцінювання стану сільських територій, а відтак і розроблення за результатами оцінки напрямів, заходів, засобів і методів щодо його поліпшення залишається відкритим і потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем соціально-економічного розвитку сільських територій присвячено чимало наукових досліджень. Їх результати широко висвітлені у працях таких вчених, як Барановський М., Белехова Г., Зверева Г., Калашников К., Клименко М., Лісовий А., Леонтєва В., Муртазаєва Р., Мікула Н., Поленкова М., Прищепа А., Терещенко Т., Толокольников А., Шаров В. та інші.

Формулювання цілей статті. Теоретичне обґрунтування та розгляд методики оцінки соціально-економічного розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-економічний розвиток сільських територій розглядається як процес змін, спрямованих на підвищення рівня розвитку соціальної та економічної сфер сільських територій, з мінімальними втратами для природного середовища і найбільшим рівнем задоволення потреб сільського населення. Розв'язання соціальних проблем сільського населення визначається багатофункціональним розвитком сільських територій – створенням нових робочих місць у переробній промисловості, сфері послуг, у галузях, що забезпечують багатоцільове використання природних ресурсів.

Дослідження розвитку сільських територій на регіональному рівні та його комплексна оцінка здійснюються за допомогою методичного забезпечення. Питання методики оцінки рівня розвитку сільських територій є важливою ланкою аналізу, адже без їх оцінки й аналізу неможливо запропонувати шляхи та заходи щодо її розвитку.

Аналізуючи інструментарій оцінки стану розвитку сфери послуг, зауважимо, що думки дослідників не збігаються щодо вибору показників, його виміру та обчислення. Але аналіз підходів українських і зарубіжних вчених до вибору показників щодо оцінки розвитку сільських територій дає змогу виділити декілька підходів, зокрема: галузевий, інфраструктурний, соціально-економічний, соціо-економіко-екологічний і комплексний.

Галузевий підхід до оцінки розвитку сільських територій використовує Поленкова М. [8, с. 35], яка вважає, що головним ідентифікаційним критерієм при визначенні поняття «сільська територія» нині все ж таки залишається сільськогосподарський напрямок діяльності цих територій, тому оцінку розвитку сільських територій вона здійснює на основі інтегрального показника, який оцінює внесок сільського, лісового, рибного господарств і рибництва на територіях сільської місцевості. Учений використовує сукупність показників,

які характеризують рівень розвитку окремих підсистем сільських територій, що не дає об'єктивної картини щодо розвитку сільських територій.

Інфраструктурний підхід до оцінки розвитку сільських територій є досить поширеним серед українських і російських вчених, зокрема, його використовують Белехова Г., Калашников К., Шаров В. [2]. Сутність цього підходу полягає в оцінці розвитку сільських територій через призму соціальної інфраструктури, яка включає вісім блоків: рівень життя та безпеки населення; житлово-комунальне господарство; освіту; охорону здоров'я; культуру та мистецтво; транспорт; споживчий ринок. Поширеність цього підходу серед науковців обумовлена наявністю широкого вихідного статистичного матеріалу, що дає змогу залучати інформацію, на основі якої можна оцінити рівень та якість життя селян, організацію відпочинку, надання послуг. Але разом з тим, даний підхід характеризує лише окрему підсистему сільських територій.

Соціо-економіко-екологічний підхід ґрунтується на концепції сталого розвитку. Значний науковий інтерес викликає інтегральний показник розвитку сільських територій, який пропонує Лісовий А. [5, с. 33]. Для розрахунку інтегральних показників розвитку сільських територій адміністративних районів учений запропонував шість основних критеріїв, які характеризують економічний потенціал, рівень розвитку соціальної сфери та екологічну безпеку: обсяг виробництва всіх видів продукції та наданих послуг на одну особу; природний приріст населення; щільність сільського населення; рівень середньої заробітної плати; частка зайнятих у несільськогосподарській сфері; рівень здоров'я.

Соціально-економічний підхід до оцінки розвитку сільських територій використовує Леонтєва В. [4]. Аналіз рівня розвитку сільських територій здійснюється на основі системи показників, що складається з двох основних підсистем: показники економічного розвитку і показники соціального розвитку. Підсистема економічних показників дозволяє виявляти основні галузеві та структурні зрушення в економіці об'єкта і специфіку його розвитку та включає три блоки показників: виробництво товарів і послуг; фінансові результати; інвестиційна діяльність, міжнародне співробітництво. Підсистема соціальних показників характеризує відтворювальну структуру населення, дозволяє досліджувати ринок праці як складову частину фундаментальної категорії відтворення, оцінювати рівень життя сільського населення, стан соціальної сфери села. Тобто, соціально-економічний підхід включає чотири блоки показників: демографічна ситуація; ринок праці; рівень життя; стан соціальної сфери.

Нині, на нашу думку, значну роль у цьому підході відіграє оцінка міжнародного співробітництва сільських територій. Але єдиного підходу до визначення ефективності міжнародного співробітництва, сільських територій не існує. Так, Мікула Н. пропонує оцінювати ефективність міжнародного співробітництва використовуючи показники взаємної зовнішньої торгівлі та інвестиційної діяльності, обсяги фінансової підтримки з міжнародних фондів, суспільні ефекти від реалізації заходів і міжнародних проектів. Зрештою, розвиток міжнародного співробітництва приводить до підвищення та поліпшення якості життя селян. Базою для дослідження міжнародного співробітництва Мікула Н. [6] вважає сільську територію, яку слід досліджувати за трирівневою схемою та основі таких характеристик, як основні системні аспекти сільських територій, підсистеми сільських територій, процеси та стадії формування і розвитку сільських територій.

На нашу думку, комплекснішою є методика, запропонована Терещенко Т.В. [9], оскільки вона побудована на принципі багаторівневості, що дозволяє оцінити розвиток міжнародного співробітництва сільських територій на мікро-, мезо- та макрорівнях. Зокрема, на мікрорівні пропонується проводити оцінку результатів реалізації конкретних проектів, програм, заходів міжнародного співробітництва залежно від сфери діяльності. На мезорівні відбувається збір і зведення в єдиний масив інформації про результати реалізованих проектів, розрахунок показників міжнародного співробітництва, оцінка місця міжнародного

співробітництва у розв'язанні проблем села, аналіз отриманих результатів у динаміці. Макрорівень передбачає проведення сукупної оцінки міжнародного співробітництва сільських територій в цілому у державі, визначення місця міжнародного співробітництва у розв'язанні проблем села на загальнодержавному рівні, підведення підсумків за отриманими результатами, прийняття рішень щодо підтримки та подальшого розвитку цього виду співпраці.

Отже, на нашу думку, методика аналізу й оцінки реалізації міжнародного співробітництва сільських територій повинна включати п'ять основних етапів: визначення мети, об'єкта, предмета і завдань аналізу; обрання форм міжнародного співробітництва; проведення аналізу за кожною з обраних форм; визначення впливу міжнародного співробітництва на соціально-економічний розвиток села; підведення підсумків, визначення проблем і перспектив розвитку. Наведена методика дозволяє проаналізувати ефективність реалізації конкретних форм розвитку міжнародного співробітництва та їхній різнобічний вплив на соціально-економічний розвиток сільських територій.

Комплексний підхід використовує Толокольников А.Ю. [10] і пропонує оцінювати сільські території за допомогою 3 блоків: 1) економічний блок – середньодушовий обсяг виробництва сільськогосподарської та промислової продукції; оборот роздрібною торгівлі та громадського харчування, платних послуг; інвестиції в основний капітал; чисельність працівників малих підприємств; 2) фінансовий блок – доходи і видатки бюджету на душу населення; коефіцієнт бюджетної самозабезпеченості; 3) соціально-демографічний блок – коефіцієнти природного і міграційного приросту населення, чисельність учнів загальноосвітніх закладів, частка пенсіонерів у загальній чисельності населення, рівень дитячої смертності; забезпеченість жителів сільської місцевості житлом, послугами житлово-комунального господарства (центральне опалення, водопровід, газ), чисельність лікарів усіх спеціальностей на 10 тис. осіб, а також рівень доходів населення, офіційного безробіття, кількість злочинів.

Схожої думки дотримується і Барановський М. [1], який вважає, що сільські території необхідно оцінювати з огляду на чотири групи показників, які відображають: 1) господарсько-інфраструктурний потенціал; 2) фінансовий розвиток; 3) соціальний стан; 4) демографічний розвиток. Українські вчені Клименко М. О., Прищепа А. М. [3] також використовують даний підхід, але оцінку розвитку сільських територій рекомендують проводити з урахуванням екологічних, демографічних і соціально-економічних показників.

Ширший комплексний підхід до оцінки рівня розвитку сільських територій використовують вчені Муртазаєва Р.Н., Зверева Г.Н., Буланова Д.А. [7], які передбачають чотири складники:

1) перша група – економічні характеристики території, які відображають масштабний фактор і підприємницьку активність;

2) друга група – це показник соціального розвитку сільської місцевості, які характеризують охорону здоров'я, умови та рівень життя населення;

3) третя група – екологічний чинник, який є одним з пріоритетних у сталому розвитку сільських територій, оскільки під впливом антропогенного впливу продовжує погіршуватись екологічний стан землі, у цілому природних ресурсів, що гальмує розвиток виробництва і знижує рівень життя селян;

4) четверта група – інституціональний складник, що дозволяє схарактеризувати методи і тип управління суб'єктами, що функціонують на території, здійснити найповнішу картину щодо збирання податків, які впливають на формування бюджету і передбачити його витрачання.

Проаналізувавши альтернативні підходи вчених щодо індикаторів розвитку сільських територій та визначивши їх переваги й недоліки, можемо зауважити, що методичний

інструментарій їх діагностики перебуває на стадії розробки. Саме тому ми пропонуємо оцінку соціально-економічного розвитку сільських територій здійснювати за чотирма напрямками: 1) соціально-демографічний (відтворення населення); 2) інфраструктурний (житлові умови, культура та мистецтво, освіта, торгівля, зв'язок); 3) фінансово-економічний (доходи й витрати населення); 4) природно-ресурсний (комплексна оцінка природного та ресурсного потенціалу сільських територій).

На відміну від попередніх методик, запропонований нами інструментарій охоплює індикатори, які дають детальнішу оцінку стану соціально-економічного розвитку сільських територій, оскільки враховують особливості соціальної, демографічної, інфраструктурної, фінансово-економічної та природно-рекреаційної ситуації сільських територій.

Висновки. Отже, аналіз сучасних методичних підходів до аналізу розвитку сільських територій дав змогу виділити декілька підходів (галузевий, інфраструктурний, соціо-економіко-екологічний, соціально-економічний і комплексний) і зазначити, що, по-перше, різноманітність підходів обумовлюється різними цілями під час оцінки; по-друге, основою методики оцінки є різні системи і групи показників, які формуються на основі можливостей статистичної бази щодо сільської місцевості.

Перелік посилань:

1. Барановський М. Комплексна типологія сільських територій України [Електронний ресурс] / М. Барановський. – Режим доступу : http://esteticamente.ru/portal/Soc_Gum/Chseg/2009_6/Baranovsky.pdf
2. Белехова Г. В. Об оценке социальной инфраструктуры сельских территорий проблемы развития территории / Г. В. Белехова, К. Н. Калашников, В. В. Шаров // Проблемы развития территории. – 2013. – № 1(63). – С. 72–84.
3. Особливості оцінки соціо-економіко-екологічного розвитку сільських населених пунктів [Електронний ресурс] / [Клименко М. О., Клименко О. М., Прищепка А. М., Клименко Л. В.]. – Режим доступу : <http://eco.com.ua/content/osoblivosti-otsinki-sotsio-ekonomiko-ekologichnogo-rozvitkusilskikh-naselenikh-punktiv>
4. Леонтьева В. В. Статистическое исследование уровня развития сельских территорий : автореф. дис. канд. экон. наук [Електронний ресурс] / В. В. Леонтьева. – Новосибирск, 2011. – 16 с. – Режим доступу : <http://www.dissercat.com/content/statisticheskoe-issledovanie-urovnya-razvitiya-selskikh-territorii>
5. Лісовий А. В. Методичні підходи до оцінювання сільських територій України / А. В. Лісовий // Економіка АПК. – 2007. – №8. – С. 123.
6. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : монографія / Н. Мікула. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
7. Муртазаева Р. Н. Методические рекомендации по устойчивому развитию сельских территорий по почвенно-климатическим зонам Волгоградской области [Електронний ресурс] / Р. Н. Муртазаева, Г. Н. Зверева, Д. Буланова. – Режим доступу : http://ksh.volganet.ru/folder_3/partsstrategy/21.docx
8. Поленкова М. В. Господарський комплекс сільських територій: інтегральний аспект / М. В. Поленкова // Молодий вчений. – 2013. – №2 (02).
9. Терещенко Т. В. Методичні підходи до оцінки результатів транскордонного співробітництва прикордонних регіонів України / Т. В. Терещенко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2006. – №6. – С. 406–409.
10. Толокольников А. Ю. Методические основы оценки социально-экономического развития сельских территорий [Електронний ресурс] / А. Ю. Толокольников. – Режим доступу : <http://journal-aael.intelbi.ru/main/wp-content/uploads/2012/06/.pdf>